

Pavle Rak

Vologda – veliko lesa in ena opeka

V vagonu – skupni spalnici za kakih šestdeset ljudi, ki se je zvečer iz Peterburga odpravljaj v Vologdo, sem bil malo manj kot slepi potnik. Še vedno je namreč veljalo, da morajo tujci kupovati dražje vozovnice na posebnih okencih, ne pa normalnih kart za preproste vagone (tukaj jih imenujejo "plackartni"), v katerih potuje večina Rusov s plitvimi žepi. Jaz pa sem svojo vozovnico kupil kot Rus, s tujo osebno izkaznico, ki sem jo tudi sedaj pokazal na vhodu. Še dobro, da peron ni bil razsvetljen. Moj priimek je bil Kornilov, to sem si moral zapomniti. In čim manj govoriti, da me zaradi naglasa ne bi začeli spraševati, od kod sem.

A hotel sem govoriti. Mrzlega poletnega dne, sredi devetdesetih, ko sem prvič potoval v Vologdo, se je zgodila še ena tistih dramatičnih sprememb v ruski politiki, o kateri je govoril ves svet, razen Rusov. Padec vlade, padec rublja, ali kaj takega, sedaj se ne spominjam več, toda takrat sem še reagiral kot tujec, hotel sem slišati komentarje in sam komentirati.

Pa ne boš, Pavle, to je Rusija. Tu so navade drugačne, ko se dogaja nekaj zares pomembnega, je najbolje molčati (to bi bila razlaga, tipična za čase hladne vojne); ali pa je bilo takih dramatičnih sprememb za borih pet, šest let že toliko, da so se jih ljudje naveličali in nihče ničesar več ne pričakuje (tako si stvar z molčanjem o politiki razlaga nekdo, ki pozna le Rusijo po perestrojki). Jaz pa sem cincal med tema dvema razlagama, še vedno mi ni bilo jasno, kaj se dogaja, kako naj razumem to splošno ignoriranje radijskega dnevnika, ki smo ga morali vsi poslušati, ker nisi imel možnosti, da bi ugasnil zvočnik nad svojo glavo, a tudi če bi jo imel, bi ostalo dovolj drugih, da bi bil vagon še vedno tristoodstotno ozvočen. Napovedovalec je torej kakih deset minut govoril o dramatični spremembi (hm, še danes ne vem kakšni, ali sem tudi jaz sam s časom pridobil ta ruski občutek, da nobena politična sprememba ni tako dramatična, da bi zaslužila, da se je spominjamo?), ljudje pa so molče pogrinjali svoje

pograde, si oblačili pižame, se vrstili v stranišču umivalnici, jedli sendviče in pili vodko. Niti besede o dogodku dneva. Sosed, ki je imel posteljo nad menoj, mi je ponujal flašo. Jaz bi sicer raje videl, da bi kaj rekel. Pa ni. Pila sva molče, jaz sem prispeval zakusko.

Da, skoraj vsi so molčali, razen vesele skupine športnic, ki so bile vse v enakih trenirkah in so se v vlaku očitno počutile kot doma. A športnice so se hitro zvrstile pri umivanju in disciplinirano legle spat. Končno so ugasnili radio in večino lučk, in v vlaku se je slišalo samo klopotanje koles. Pa še nenehno odpiranje in zapiranje vrat pred straniščem na koncu vagona: pijani in polpijani moški so celo noč hodili kadit.

Zbudil sem se, ko je vlak počasi vozil mimo orjaškega kemičnega kombinata. Sivo rjaste hale z razbitimi okni, zarjaveli dimniki, med halami železniški tiri z zarjavelimi, umazanimi cisternami in črno blato, pa megla ali dim, bel od žvepljenih oksidov, rumen od dušikovih. V otroštvu sem živel poleg kemične tovarne, ki je zaposlovala več tisoč delavcev. Pravili so, da je šabačka Zorka velikanska. Pa je bila v primerjavi s to, na videz zapuščeno, a v resnici še kako aktivno tovarno, prava miniatūra. Mislim, da smo se mimo tovarne vozili najmanj pol ure. V vsakem primeru dovolj, da se je moje razpoloženje prilagodilo okolju. Nič ni bolj mračnega od stare, razpadajoče kemične tovarne. Najboljši ambient za grozljivke.

Zatem so, v hladnem in meglenem jutru, sledili prizori jezer, rek ali kanalov, po katerih so sem ter tja plule velikanske rečne ladje. Desetine kilometrov topolovih in brezovih nasadov na drugi obali. Sočna, rosno zelena pobočja. Na njih le malo lesenih hišic, še manj krav, ki bi se pasle. Močan pisk ladje, ki ga je bilo slišati celo v vlaku. Daleč pred njo je bil ribiški čoln.

Prispeli smo v Vologdo. Bilo je že pozno jutro. Mesto še vedno v sivem, z neba je rosil mrzel dež. A tudi ta se je naveličal. Ko sem se z avtobusom pripeljal do vijugaste reke z enakim imenom, kot ga ima mesto, so bila tla že suha.

*

Tudi sedaj je suho, a zato, ker je mraz in kjer je suh снег. (Tisto prvo potovanje, izpred več let, ni ostalo edino; sedaj potujem zakonito, vozovnico sem kupil s svojim, tujskim potnim listom, a za prav tak, "plackartni" vagon in po enaki ceni kot vsi Rusi. Nisem več slepi potnik, danes me čakajo na postaji, pripotoval sem na povabilo Odprte tribune, ki je v pristojnosti gubernijskega sekretariata za kulturo. In se ne bom z mestnim avtobusom peljal do reke, ampak me bodo s službeno "volgo" odpeljali na zajtrk, k prijateljem, pri katerih bom živel ta teden.)

Do reke sem šel sam, peš, po zajtrku. Po belih zasneženih parkih, manj belih bulvarjih, kjer so se sol in sneg in avtomobilska umazanija že zdavnaj pomešali v črno brozgo, prečkal sem večstometske ploščadi, širše in daljše kakor Place de la Concorde in Les Champs Élysées skupaj. In tudi druge, manjše ulice, še vedno široke kot letališke steze, kjer so uradna in manj uradna poslopja, okoli katerih se širijo hektarji sedaj belih poljan. V samem središču mesta so z obeh strani vsake stare ulice s klasicističnimi enonadstropnimi ali celo pritličnimi stavbami nepregledna dvorišča, skozi katera so ljudje speljali steze. V kotu nekega takega dvorišča je cel živilski trg. Ali je mogoče, da je središče mesta, velikega približno kot Ljubljana, tako razvlečeno v beli ravnini? Ali je to sploh smiselno? (Ni, to sem potem imel priložnost ugotavljati znova in znova, ko smo izgubljali cele ure, da bi iz enega dela mesta prišli do drugega.)

Da, Vologda je zelo razvlečeno mesto, kot toliko drugih v širni Rusiji, kjer se skozi stoletja ni varčevalo s prostorom, saj je njeno ozemlje obsegalo "šesti del zemeljske oble", na kar so Rusi tako ponosni. Ozemlje je v Rusiji vedno bilo največje, če že ne edino bogastvo, ki je, ne glede na to, kaj je vsebovala globina zemlje in kaj so v tistem zgodovinskem trenutku izkoriščali, les, žito ali nafto, omogočalo obstoj države. Ne le da je bilo zaradi svoje brezkončnosti težko osvojljivo – to je banalen vidik vojaških polomij Francozov in Nemcev v Rusiji –, bilo je skoraj neizčrpen zaklad, iz katerega so izplačevali vojaške in administrativne upravljavce (kar pomeni v Rusiji še danes skoraj eno in isto: pogledajte le, kako je Putin sestavil svojo ekipo administratorjev – general pri generalu). Kar je drugje bilo izvor strašnega rivalstva in nenehnih bojov znotraj elite, je bilo v Rusiji mogoče zlahka dobiti kot plačilo za vse vrste uslug državi, včasih tudi za usluge zelo dvomljive narave. Tako je, celo po škan-daloznem zlomu njegovega finančnega sistema v Parizu, John Law, poklicni finančni minister in guverner raznih centralnih bank svoje dobe, ki je v Franciji uvedel papirnati denar in potem povzročil eno največjih finančnih katastrof v svetovni zgodovini, od Petra Velikega dobil ponudbo, da s svojimi idejami še enkrat poskusi srečo, tokrat v Rusiji, ki ji je takrat primanjkovalo žlahtne kovine, njemu pa bi za to dali ozemlje okoli Kaspijskega morja, ki bi ga lahko primerjali z velikostjo cele Francije. A škotskega finančnega teoretika in poklicnega ministra ni mikala perspektiva, da bi postal gospodar ogromne posesti bogu za hrbtnom, več tisoč kilometrov oddaljene od stare Evrope. Ruski generali, administratorji, trgovci in tovarnarji pa so šli v širne stepe. Gradili so "pomestja": lesene vile in gospodarska poslopja z ogromnimi dvorišči, osamljena, daleč vsaksebi, ki so se širila kakor plin: več prostranstva je,

več ga bo plin zavzel. A če je tako živela elita države, ni čudno, da se je podoben odnos do prostranstva prenesel tudi v mesta, administrativna središča pokrajin. Pritlične in enonadstropne lesene hiše, velikanska dvorišča ter temu primerno široke ulice, to je bil in ostal videz ruskih podeželskih mest. Drugače so le kot falansterizirana industrijska mesta 20. stoletja. A falansterizacija je posledica urbanizma druge dobe in drugih zahtev, političnih in tehnoloških, ki nimajo nič opraviti s potrebo po prostorskih prihrankih. Ne le v Rusiji, tudi v Sovjetski zvezi so s prostranstvom ravnali kot svinja z mehom.

Torej, širna Vologda. Bolj sem se bližal zemljepisnemu središču mesta, to je bregovom zamrznjene vijugaste reke, več je bilo lesenih hiš z umetno izrezljanimi pročelji, veselih preprostih ruskih brunaric, obitih z deskami, velikih mračnih enonadstropnih stanovanjskih barak, klasicističnih vil s kolonadami dorskih stebrov, podobnih slonovskim nogam, tudi lesenih, seveda.

Temne, zapuščene, rahlo pogreznjene ali pa pred kratkim obnovljene in sveže obarvane – to so večinoma lepotice, s katerimi se Vologda upravičeno ponaša. Najlepši so balkoni, njihove čipkaste ograjice, iz katerih rastejo po dva, po trije stebri, ki podpirajo čisto dekorativno vrhno ograjo, največkrat ločno zaokroženo pod bogatimi arhitravi. Ko sedaj, pozimi, vidiš, kako se iz dimnika vije bela nit, je tudi tebi toplo okoli srca.

A kaj, ko stare lesene hiše niso več znak bogastva. Sodobni bogatini, ki jih je tudi v Vologdi kar nekaj, živijo v betonskih dvorcih z okroglimi stolpiči po vogalih, kakor na trdnjavah. Ponekod so vidne celo strelske line (slog gradnje ali stvarna potreba, da se zaščiti bogastvo sumljivega porekla?). Stare lesene hiše, posebno tiste na najboljših lokacijah, pa vedno pogosteje gorijo. Središče mesta je tako polno žalostnih pogorišč, na katerih trdnjave še niso imele časa zrasti.

Okoli vsake hiše, tudi okoli pogorišč, so veliki zasneženi vrtovi. Na golih vejah črne silhuete vran. Črno na belem. Nepremično. Simbol potrpežljivosti? Grožnja?

Vrane krožijo tudi po nebu, okoli številnih zvonikov. Med hišami, na obalah reke, v globokih dvoriščih, med majhnimi zadimljenimi tovarniškimi halami – povsod so cerkve in zvoniki, velike in majhne cerkve, nekatere bele, lepo vzdrževane, druge pa napol porušene ali predelane v obrate oziroma skladišča. Še posebno gosto so z njimi posejane obale: tam jih je cela vrsta, veličastnih in manj veličastnih. Nad vsako pa ena velika in najmanj štiri stranske čebulaste kupole – ene so prekrite z že zdavnaj zarjavelo pločevino, druge so pobarvane modro, spet tretje so pozlačene in se bleščiijo, tudi kadar ni sonca.

Tako sem prišel v cerkvico, na sami obali. Delavnik dopoldne, liturgija je bila že zdavnaj končana, v cerkvi nikogar. Nikogar, razen ikon seveda, ki so bile očitno nove, a naslikane izjemno dobro, v novgorodskem slogu. Nizka, obokana cerkev jih je bila polna in njene bele stene so odražale njihovo rdečkasto toploto. Ne, niso bile prisotne le ikone, tu je bilo čutiti prisotnost vseh teh milih, toplih likov, ki so z ikon sestopili v surovi severni kraj, da bi ga ogreli, pa še angelov, ki so ostali po liturgiji in se jim ni nikamor mudilo, kot tudi meni ne.

Nedaleč stran stoji Kremelj, ob njem pa velikanska cerkev svete Sofije, ki je že desetletja zaprta "zaradi popravil". Doslej so končali le pozlačene kupole, zato se bleščijo že od daleč in je Vologda prav po njih prepoznavna. A zaprta cerkev je le zaprta cerkev. Žalostno.

Vstopil sem v Kremelj, kjer je pokrajinski muzej, ki je po številu in lepoti ikon eden najbogatejših v Rusiji. Skoraj neverjetno je, da je provincialno mestece premoglo tako vrhunske mojstre. In da se je skozi težkih sedemdeset let vse to tudi ohranilo. In da je tega toliko! A če pomislim na vse zaprte ali oskrunjene cerkve, ki sem jih videl na obeh obalah Vologde, in če je res, da je vsaj del njihovega bogastva sedaj v muzeju, to niti ni več tako čudno. Toda kdo jih je rešil pred uničenjem, kdo jih je ohranil, kdo tako smiselno razstavil? Vse to je bilo namreč tudi v teh krajih dolgo nezaželeno.

Za menoj so v muzej prišli otroci, dvanajstletni, trinajstletni. Prisluhnil sem in izvedel, da je v muzeju v Vologdi v najtežjih časih služboval znani umetnostni zgodovinar, izjemen človek, ki je skupaj z verniki "kradel" ikone iz cerkva, obsojenih, da jih zaprejo, jih, kakor se je dalo, skrival pri sebi doma, v muzejskih kletih ... Dokler ni napočil čas, ko jih je lahko ponovno razstavil, sicer ne več v prvotnem okolju, a vseeno dostopne vsem, ki jih zanima duhovna dediščina. Potem je učiteljica govorila o Dioniziju, velikem ikonopiscu, ki je delal v teh krajih. O Dimitriju, Kirilu, Martinijanu, Ferapontu, Nilu ... o svetnikih, ki so tu živeli. Otroci so kar strmeli. Jaz tudi. Preden je prišel na sever, je Dionizij slikal freske v katedrali Marijine smrti v moskovskem Kremlju. Bil je prvi slikar Rusije. A svojih glavnih del ni pustil v Moskvi, temveč v oddaljeni, hladni provinci – v majhnem Ferapontovem samostanu, morda najnežnejše freske na svetu, v Kirilovem samostanu velikanski ikonostas, ki bi mu slovesno blagost in ponotranjenost dobrote lahko zavidal celo Rubljov, in še mnogo tega. Preden je prišel na sever, se je Nil na Atosu naučil čistiti in odpirati srce, da se vanj lahko vseli najdražji gost, Sveti Duh, izvir neizčrpne ljubezni. A naučil se je tudi, da cerkev ne sme biti bogata, da ne sme streči mogotcem tega sveta. In je tega učil še druge. Na primer

Dionizija, ki je ravno zaradi tega toliko časa prebil na severu, saj je v prestolnici postal nezaželen. Martinijan pa je, preden je prišel na sever, nekaj časa vodil Trojico-Sergijevski samostan blizu Moskve. Bil je med prvimi možmi ruske cerkve in države. A ni bil mož kompromisa. Kakor Nil je menil, da bo šla lažje kamela skozi šivankino uho kot pa nekateri v nebeško kraljestvo.

Koliko cerkva, koliko svetinj, koliko svetnikov!!! A zato obstaja razlaga: Pravijo, da je hotel Ivan Grozni tu narediti prestolnico, želel se je namreč umakniti iz prenevarne Moskve. Tri leta je zidal trdnjavo in stolnico, dokler mu nekega dne iz obokanega stropa bodoče svete Sofije ni po naključju (po naključju?) na glavo padla opeka. Za to, da neki kraj postane mesto, so potrebni milijoni opek. Za to, da se usoda mesta popolnoma spremeni, pa ena sama. Na primer opeka, ki je padla na glavo Groznemu. Pravijo, da je Grozni zaradi opeke tako zasovražil najprej nedokončano cerkev, potem pa še celotno mesto, da ju je hotel uničiti, a so ga vendarle pregovorili in si je premislil. Pustil ju je, da sta ostala in služila, kot si je sam predstavljal, za kraj nesreče: v te mrzle, neplodne kraje je nato, kot njegovi predhodniki, v izgnanstvo pošiljal vse, kar je bilo nezaželenega. Vologda je bila vedno mesto izgnancev, z okolico, seveda – sever, mraz ... –, biti tu ni nikakršno veselje in privilegij. Toda, kar ni bila prednost za ljudi, se je izkazalo kot prednost za mesto. Izgnanci so bili v Rusiji od nekdaj najboljši ljudje (kot je napisal Dostojevski, ki je že vedel, kaj govori). Tako je Vologda skozi stoletja dobivala svoj neproporcionalno velik kontingent intelektualne, politične in religiozne elite. Odtod njene ikone, literatura, glasba ... Zavolški starci so skozi stoletja predstavljali rusko svetost; vologdski pisatelji in pesniki, od Bačuškova do Šalamova in Rubcova – rusko literaturo; mesto ima še danes glede na svojo velikost nesorazmerno številno glasbeno občinstvo in dobre orkestre ...

*

Zvečer, drugega dne po svojem prihodu, sem imel v univerzitetni knjižnici predavanje o meniški republiki na Atosu, zgodaj popoldne pa sem bil povabljen na zaprtje slikarske razstave v mestni galeriji, v vologdskem Kremlju, ki je prejšnji dan nisem utegnil obiskati. (Nisem imel časa pogledati vsega, a odbijalo me je tudi to, da se galerija nahaja v dolgi, beli baročni cerkvi, prirejeni za ta namen. Rusi so na tako uporabo nekdanjih cerkva že navajeni, jaz pa ne.) Ker sem vedel, da bodo razstavo zapirali slavnostno, z govori in glasbo, in si je ne bom mogel prav dobro ogledati, sem odšel do Kremlja, da bi to storil sam in v miru.

V ogromni dvorani, cerkveni ladji, beli kakor sneg na nabrežju bližnje reke in njeni zamrznjeni gladini, so bila velika svetla platna s pokrajinskimi prizori z ruskega severa, največ jesenskih, a tudi veliko slik poletnih, svetlo zelenih, nepokošenih travnatih polj. Po pokrajinah je padala meglica, ki se nikoli ne dvigne.

Ker pa poznam sever dovolj, da vem, kako zna tudi tu poletno sonce obarvati pokrajino v najbolj jarke tone, sem prepričan, da jo je umetnik namenoma oblekel v dim, da bi preprečil koloritno napadalnost. Zato, ker ljubi to pokrajino in jo hoče za vedno ohraniti tako nežno.

Med platni se je sprehajalo nekaj obiskovalcev, ne veliko. Med počasnim sprehajanjem sem se srečal s suhim gospodom izrazitih, temnih oči, s polno žensko srednjih let in njeno vnukinjo, še z enim moškim ... in vsi so me zelo vljudno pozdravili. Jaz sem seveda odzdravil, a prepričan, da gre za pomoto, da so me bili z nekom zamenjali.

Potem sem šel na kosilo in se ob dveh vrnil na zaprtje razstave. Nisem pričakoval nič posebnega, saj je bil delavnik, zgodnja popoldanska ura. A bil sem presenečen: zbralo se je okoli sto ljudi, morda tudi več. Najprej je imela govor direktorica muzeja, nato kustos, neki novinar, predstavnik mestne administracije ..., zatem je tisti suhi gospod z izrazitimi očmi zaigral na violino. Pa spet govori ... vključno z mojim. Potem so nas povabili v skromno pisarno, ki se je hitro do roba napolnila in kjer nas je čakalo več steklenic – vodke in vina – ter prigrizek. V borih nekaj minutah se je izkazalo, da sem se spoprijateljil z violinistom, s slikarjem in z nekim pesnikom, ki jim je bilo všeč, kar sem povedal.

Zvečer so prišli ti ljudje v knjižnico na predavanje, po katerem me je slikar povabil k sebi domov. Naša majhna družčina se je v kombiju pripeljala do lesene enonadstropne hiše oziroma do stezice, skopane v približno meter visoki sneg (bili smo že na začetku marca, a oni so vseeno menili, da je bila tokratna zima mila in brez snega!). V hiši je bil pravi mali etnografski muzej z različnimi predmeti – od že neuporabnih, visečih na stenah, do težkega, umetelno izrezljanega lesenega pohištva. Vse to pa obarvano v že znanem nežnem slogu, čeprav dosti temneje kot na platnih. Povsod je ležalo veliko posušenega cvetja, šopov trave, žita, kupčkov kostanjev, okrasnih buč – vsega, kar narava ponuja kot morebitni okras vsakdana. V salonu je bila okoli pianina že zbrana vesela družbica. Izmenoma so igrali in peli – eden klasične romance, drugi veselo šaljivko z improviziranim besedilom (da je bilo improvizirano, vem, ker se je nanašalo tudi name in na moj obisk). Preden so postregli z večerjo, je violinist v klavirski spremljavi odigral odstavek iz koncerta, ki so ga za naslednji teden pripravljali v filharmoniji, nato pa smo se spravili za

mizo. Po toplem, sproščenem vzdušju sem sklepal, da so v tem domu taki večeri kar pogosti. Pritrdili so, da je res tako, posebno pozimi, ko so vsi ves čas v mestu.

To pa še zdaleč ni bilo edino srečanje z gostoljubnimi domačini. Ljudje, pri katerih sem stanoval, so bili pedagogi – pri njih sem spoznal še druge učitelje, bil gost za praznik, povsod so me vlačili s seboj. Tako smo se zbližali, da sem se skoraj do potankosti seznanil z njihovim življenjem. Ko sem šel v samostan na obrobju mesta, so me predstojnik in menihi tako odkrito in preprosto spraševali o mojih atoških izkušnjah, kot da bi se poznali že sto let in kot da bi bil jaz menih, in ne oni. Podobno je bilo v podeželskih muzejih, kjer sem bil v zimskih dneh edini (!) obiskovalec. Skoraj dragocenost.

V knjižnici pa smo po predavanjih (namesto enega smo se kar tam dogovorili za dve) posedali kot stari znanci in prijateljstvo še zdaj ohranjamo. S kakšno neverjetno lahkoto so me ti ljudje sprejeli medse! Preprosto, naravno, brez vsakršnih pomislekov, kakor je bil naraven tisti violinistov pozdrav, ko sem bil še popolnoma neznan obiskovalec razstave. Kakor da so tu vsi ljudje bolj ali manj "svoji". Je to lastnost prebivalcev manjšega mesta? Jaz sem prišel iz petmilijonskega Peterburga, a "majhna" Vologda šteje 250.000 prebivalcev. Ne, verjetno gre pri tem za nekaj drugega.

Vsi poznamo stereotip: južnjaška toplota in odkritost, pa severnjaška zaprtost. Figo, tukaj je vse drugače. (Bojim se, za jug namreč, da je tako tudi na drugih severih, nekaj izkušenj, ki sem jih imel na Finskem, to daje slutiti.) Še zdaj si tega ne znam pojasniti z enim samim vzrokom. Več jih je, in prepričan sem, da so v primeru Vologde prisotni najmanj trije: stoletja življenja na severu, kjer je več kot pol leta sneg, led in mraz. Kar poskusite nekomu, ki v zimskem večeru potrka na vaša vrata, odreči prenočišče. Najverjetneje ste ga obsodili na smrt. Vsak gost je, torej, "dobrodošel gost", in tako je bilo skozi stoletja. ... Potem so tu še stoletja izgnanske tradicije, ko so bili ljudje v isti ali podobni stiski, med seboj solidarni in so bili prisiljeni kompenzirati to, kar so jim hoteli na silo odvzeti. ... Pa še 70 let sovjetske oblasti, ki nikogar ni božala, a je ravno s tem med določenimi sloji prebivalstva (med katere sodijo moji novi prijatelji) ustvarjala bližino in toplino, ki je v normalnem svetu ni.

*

Seveda v Vologdi ni vse idealno in rožnato. Še zdaleč ne. Niti zame, za tujca, okoli katerega so se trudili in mu izkazovali vse gostoljubje, pa se kljub temu nisem mogel izogniti sila neprijetnemu izpadu mestne

birokracije. A kaj jaz, jaz sem bil "napadu" izpostavljen le nekaj ur, in vse se je dobro končalo. V Rusijo sem namreč prispel po vologdskem povabilu, toda v samo mesto s kar enotedensko zamudo (tisti teden sem prebil v Peterburgu), zato mi niso dovolili, da bi se prijavil na uradu za tujce, kar je sicer obvezno. Kaj vse sem slišal, ko smo se z mojimi uradnimi domačini in stotinami prosilcev za potne liste dušili v nizkih, s cevmi prepreženih kletah uprave za notranje zadeve (le zakaj so policijske pisarne v kletah in zakaj je povsod taka gneča, ali se tega ne da bolj človeško urediti?). Meni so grozili enkrat z denarno, drugič z zaporno kaznijo. Organizatorjem so rekli, da so nesramni in nevzgojeni. Šef je nekemu po telefonu poročal, da je pri njem "nekdo, ki je baje imel neka predavanja". Povabila s pečati, članki v lokalnem tisku, vse to ni štelu popolnoma nič. A vse to ni prav nič pomembno: zame je bil to preizkus ljubezni do Rusije, a preizkus, ki sem ga z rusko administracijo prestal že velikokrat. Kdor po vsem tem vedno znova prihaja v to deželo, jo zanesljivo ljubi.

Ko pravim, da še zdaleč ni vse rožnato, je pri tej sodbi epizoda z registracijo popolnoma brez pomena. Za Vologdo gre, ne zame.

Na razstavi v mestni galeriji sem izvedel, da polovice vasi, naslikanih pred enim desetletjem, ni več. Hiše so zgorele ali pa so zaraščene in na travnikih že rastejo breze, ker jih že dolgo ne kosijo več. Na podeželju življenje usiha. V mestu tudi. Med postopači brez službe so nekdanji oficirji, industrijski delavci ... Učitelji še vedno delajo, a za kak denar? No, pravijo, mi starejši, ki gremo proti koncu službe, še nekaj zaslužimo (neprijetno mi je zapisati, koliko je to nekaj), a začetnica ne bo dobila niti za pošteno hrano. In bo, seveda, rajši postala tajnica pri kakem novem bogatinu. Kdo bo pa učil otroke? Pri tem, da so otroci vedno ranljivejši in je njihova vzgoja vedno pomembnejša. Brezposelni starši iz obupa, iz navade, ker ne vedo, kaj bi sami s seboj, popivajo. V mestu je v desetih letih nekajkrat zraslo število umsko prizadetih otrok, ki potrebujejo posebne šole. ... Pa upokojenci in njihove pokojnine ... pa neusmiljeno prestrukturiranje ekonomije, borba, ki je večkrat onstran meja vsake zakonitosti. A kaj naj naredim, pomagati ne morem. Vse to nam je čedalje bolj domače, to niso več samo težave Vologde, niti samo Rusije.

*

Z domačini smo se napotili v samostan na obrobju Vologde. Ne z namenom, da bi ušli žalostnim pogovorom. To je bila le stranska posledica. A dobrodošla.

Na ulici je bilo topleje kot prejšnji dan, zato pa je močno snežilo. Ko smo nekaj minut čakali na avtobus, se nam je na kapah nabrala že kar

lepa bela plast. Zvonik in kupole cerkve na sosednjem dvorišču smo komaj še videli. Z vidljivostjo je bilo tega dne nasploh slabo: odkar smo se usedli v avtobus, smo morali ves čas brisati stekla, če smo hoteli kaj videti. Mali avtobus je počasi in mehko podrsaval po belih, spluženih cestah. Vse je bilo čisto in belo, tudi pogorišča, iz katerih so le tu in tam štrleli zoglenele stene in tramovje. Avtobus je pripeljal do reke, pri spomeniku, postavljenem ob 850-letnici ustanovitve mesta, zavil na levo, taval po predmestju, mimo ene, dveh, ... žalostnih, razrušenih cerkva. Sledilo je čisto belo polje, potem gozdiček, za gozdičkom pokopališče, polno na vse strani nagnjenih zarjavelih starih križev. Tudi pokopališka cerkev je bila napol brez strehe, opeka je gnila zaradi vlage in počasi razpadala. Za pokopališčem je bila vasica – zadnja postaja. Izstopili smo v snežno burjo, ki pa se je k sreči hitro polehla. Pričakale so nas tihe, nizke brunarice in tolpa prijaznih psov. Le en pes je bil priklenjen k hiši in je lajal, mogoče na neznance, mogoče pa na svobodne pse, ki so se z neznanci podali na sprehod.

Vasico smo kmalu pustili za seboj in zabredli v polje po komaj vidni stezici – štirje ljudje v spremstvu osmih psov. Na drugi strani polja je bil Spaso-Priluški samostan. Najprej smo ga na obzorju le slutili. V kotih obzidja so se dvigovali orjaški stolpi, skoraj okrogli, pravzaprav v obliki šestnajsterokotnikov. Pod samostanom je tekla rečica (ne, ne tekla, to je pravzaprav bolj mirna voda, in takrat je bila zamrznjena, na ledu pa so bili ribiči, ki so svoje trnke spuščali skozi presvedrane luknje v ledu). Tu, pri ribičih, so nas psi zapustili. Utrujeni od prebijanja skozi do kolen visok sneg smo bili kar zadovoljni, ko smo prišli do samostanskih vrat in strogega novica le prepričali, da nas je spustil noter (prijateljici, ki je bila v hlačah, je dal črno krilo, s pikro pripombo, da morajo v samostan spustiti tudi nevernike, vendar naj bodo ti vseeno vsaj za silo primerno oblečeni).

S tem je bilo konec težav. Od tam naprej je bilo vse drugače. Ko smo stopili v spodnji, zimski del cerkve, smo bili varni pred vsem. Več metrov debele stene, nizek, obokan strop, majhne line za okna: če bi tam ne bilo na desetine sveč, ki so gorele pred ikonami, bi bila povsod okrog trda tema. Kakor v materinem telesu. In toplota ... – toplota, ki so jo dajale sveče, toplota starih, potemnelih ikon, medeninastih svečnikov ...

V cerkvi so opravljali obednico, liturgijo. Nekaj črnih menihov in nekaj več skoraj enako črnih mamk se je ritmično klanjalo pred ikonostasom, vsakič, ko je prepričljivi diakonov bas zapel: "Za mir sveta ... za sužnje in bolne ... za vse, ki trpijo ... h Gospodu pomolimo". Nemirni svet, sužnji in bolni, trpeči, so tam zunaj, a tudi tu, med starkami, jih je bilo takih, trpečih, kar nekaj, le da je bilo v samostanu njihovo trpljenje

spremenjeno, svetlo. "Za obilico zemeljskih sadežev ... h Gospodu pomolimo." Še enkrat z glavami do tal, v smeri ikon. Revni so bili zunaj, a bili so tudi tu, pod oboki. Toda ti so bili revni drugače, mnogo bolj so mislili na druge kot na svojo lastno revščino. Pa kaj revščina, ti ljudje tu so bili bogati, sicer je bilo njihovo bogastvo nevidno, a tako, ki toliko bolj greje srca. Sprejeli so me medse, se poglobili tudi v moje težave in trpljenje. Vem, da še danes molijo zame in mi občasno tudi pišejo, sprašujejo, če sem še vedno žalosten, svetujejo, kako naj ne bom.

Ruski sever. Topel, včasih toplejši od vročega juga.